

گرنگییه کانی چيژى ئەدەبى بۆ مندالان.. رەزا شوان

ئەدەب و ڤنەپەهەكى گەش و جوانى ژيانە، كە تپیدا نووسەر گوزارشت لە هيو و لە هزر و لە بىرۆكەكانى دەكات. ئەدەب كار بۆ پيگەياندى كەسيتيەكى تەواو دەكات، پشتيوانيش لە بەها كۆمەلايەتى و رۆشنبيريەكان دەكات. ئەدەب چيژى دروست و ئاراستەى بەرەو جوانى پيگەهينت، لە هەموو ئەو شتانەى پەيوەنديان بە ژيانى رۆژانە و كۆمەلايەتى و بە شارستانىيەوه هەپە.

چيژى ئەدەبى توانايەكى كەسى تاكە، لە هەستكردى بە لايەنى لاوازى و بەهيزى و جوانى دەقى ئەدەبى، كە واى ليدەكات خۆشى لەو دەقە ببينى، يا لىيى لووتەلابيت.

مندالان كە لەدايك دەبن، هەر بە زگماكى و سروشتى، دەروون پاكى، هەست ناسكى، خەيال فراوانى، سۆز شيرينى، خۆش چيژن، جوانبخوازان، پەرن لە خۆشەويستى. چيژى ئەدەبى لە منداليدا، كارناسانى بۆ كاتى گەورەبوونيان دەكات، چونكە ئەوەى كە بە منالى فيرى دەبن؛ هەرگيز لە ياديان ناچيئەوه. بۆپە پيويستە يارمەتى ئەوەيان بەدين كە هەر لە مندالييەوه چيژ لە ئەدەب وەرەبگرن.

مندالان بە پيى مۆرك و تايبەتمەنديەكانى قۆناغەكانى ژيانيان، بە پيى سروشتى كارە ئەدەبىيەكان، بەپيى ئامادەپى و تواناكانيان؛ دەتوانن چيژى ئەدەبى بەدەستبهيئن. كەواتە دەتوانين مندالان لەسەر چيژوەرگرتن لە ئەدەب، رايانبهيئين و پييانبگەپەنين.

ئەدەب هونەرە، هونەريش نيشتمانى جوانىيە، پەيوەندى چيژيش بە هونەرەوه، لەسەر گەشەكردى هەستكردى مندالان بە جوانىيەوه وەستاوه. ئەدەب ئەو توانايەى هەپە كە هۆشى مندالان بە هەموو ئەو شتانە مەست بكات و زاخاوبدات، كە دەيان ورووژيئن و خۆشيان پيدەبەخشن.

چيژى ئەدەبى بۆ مندالان زۆر گرنگ و پيويستە، چونكە لەم سەردەمەدا ئەدەبى مندالان بووه بە پيويستىيەكى زور گرنگى نيشتمانى و نەتەوەپى، بووه بە فاكتەر و مەرجيكي گرنگ و بنەرەتيش بۆ گەشەكردى رۆشنبيريى مندالان لە رووى زانستى و پەروەردەپى و هەستيارى و كۆمەلايەتییەوه؛ چونكە ئەدەب كارتيكردىكى ئەريئى گەورەپى هەپە لە زاخاودانى هۆشى مندالان و لە گەشەكردى توانا هوشىيەكانيان و لە سۆزدارى و لە بەهرە و ئارەزووهكانيان، لە ورووژاندنى هەستيان، لە ختووكدانى چيژى ئەدەبىيان.

روون و ئاشكراشە، كە جيهانى مندالان، جيهانىكى پاكە، پەرن لە جوانى، لە خەيالى فراوان، لە خۆشەويستى، لە هيو و خەونى شيرين، لە خەندە و پيگەنين، لە سۆز و راز و نيازى پاك، لە قسەپى خۆش و سەپى و سەمەرە، لە سادەپى و ساويلكەپى.

ئەوەى لەسەر ئيمە پيويستە، ئەوەپە كە هەميشە پالپشتيان بين، يارمەتيان بەدين، هانيان بەدين، چاوديريان بكەين، رينماپى باشيان بكەين، پيويستە خۆشمان بە كردارى بين بە نمونەپى باش و بە پيشەنگ بۆيان. بەو بارەشدا ئاراستەيان بكەين، كە ئەو جوانىيە سروشتىيانەيان، ئەو خەيالە فراوانەيان، تواناكانيان بە ئاراسەپى كارجوانى و نيشتمان پەروەرى و خۆشەويستى و سوودبەخشيديا

ئاراستەبەكەين.

مندالان زۆريان پييه، زۆريان لە باردايه، پېن لە بەهره، لە خەيالى فراون، لە حەزى دۆزىنەو و داھيتان، لە تاقىکردنەو و زانين و فيربوون و وەرگرتنى زياتر و زياتر. مندالان بە سەروشتى حەز بە ھەموو شتىكى جوان دەكەن، چيژىكى ئەدەبى زۆر لە چيروكى خۆش و لە ھۆنراوھى ناسك و لە شانۆ و لە گۆرانى و سروود وەردەگرن.

دېينە سەر گرنگترين گرنگيەكانى چيژى ئەدەبى بۇ مندالان، باشترين ريگەش بۇ ئەوھى مندالان ھۆگرى ئەدەب بېن و چيژى و خۆشى ليوەربگرن، بە كورتى:

۱- پيويستە ھەر لە منداليەو، بە گۆفار و بە پەرتووكى ويئەدارى رەنگاوپرەنگ گەش ئاشنيان بەكەين. ھەر لە منداليەو خويئندەويان لا خۆشەويست و لا شيرين بەكەين، تا بېن بە ھۆگرى ھەميشە و بە ئالوودەى خويئندەو، يارمەتيشيان بەدين لە ھەلبەتاردنى ئەو دەق و بابەتانەى لەگەل تەمەن و توانا و زمان و لەگەل ئارەزووكانيان دا لەبارن. پيويستە لە دەستپيكد، پەرتووكى رەنگاوپرەنگى ويئەدارى ئاسانيان بۇ دابېن بەكەين. ويئەى جوانى رەنگاوپرەنگ زۆر يارمەتيدەرن، بۇ ئەوھى مندالان بە ئاسانى فيرى خويئندەوھى وشە تازەكان و رستەكان بېن و لە واتاكانيان بەكەن. بە خويئندەوھى تەواوى بابەتەكەش، دەتوانن بېرۆكەى دەقە ھەلبەتچيئەن. لە مەبەستى نووسينەكە بەكەن. گۆفارى مندالان و پەرتووكى رەنگاوپرەنگى گەش و ئاسان، بۇ مندالانى قۇناغە سەرەتاييەكانى مندالان، زۆر بەسوودن بۇ چەكەرەكردنى چيژى ئەدەبى لاي مندالان.

۲- پيويستە دايكان و باوكان پەيوەنديكى ھەميشەييان لەگەل مامۇستاكانى مندالەكانيان ھەبېت، بە تايبەتيش لەگەل مامۇستايانى زمانى كوردى. پيەكەو ھاندەرى مندالەكانيان ب، بيجگە لە كتيبى خويئندەوھى بېراردراوى قوتابخانە، بە كتيبى ھەمەجۆرەى تريس ئاشنيان بەكەن، ئارەزوو و چيژى خويئندەويان لا گرنگ و شيرين بەكەن. پيويستە مندالەكانيشيان سەرپشك بەكەن لەو بابەتانەى كە خويان حەز بە خويئندەويان دەكەن و چيژيان ليوەردەگرن. بۇ ھاندانيشيان پيويستە ستايش و ئافەرينيان بەكەن، پاداشتيان پيشكەش بەكەن، دواى ئەوھى كە چەند كتيبيك دەخويئەو.

۳- گەر بگرى، مندالەكانتان بەرن بۇ كور و سمينارى ئەدەبى و نمايشى شانۆيى و ئاھەنگى گۆرانى، بە تايبەتيش ئەو چالاكياھەى پەيوەندييان بە مندالانەو ھەيە، بۇ ئەوھى بېين و ببيستن و بزائن، دوايش بە شيويەكى ئاسان راي ئەوان و خۆشتان دەربارەى بابەتە پيشكەشكراوھەكان باس بەكەن. بزائن تاچ رادەيەك مندالەكانتان لە بابەتەكان تيگەيشتوون و چيژيان ليوەرگرتوون.

۴- بەرى ئازادى لە مندالەكانتان مەگرن، با بە ئەوپەرى سەربەستى و راشكاوييەو و ئازادىيەو گوزارشت لە لە سۆز و ھەستەكانيان بەكەن، چونكە چيژى ئەدەبى تەنھا لە خويئندەوھەدا نييە، بەلكو پيويستە رووبەريكى باشيش بە مندالەكانتان بېخشن، بۇ ئەوھى بە ئازادى و ئارەزووزى خويان، بەو شيوازەش كە خويان دەيانەويت گوزارشت لە راو و بۆجوون و ھەستەكانان بەكەن.

۵- بېگومان پەرتووكخانەى گشتى رۆليكى گرنگى ھەيە لە ژيانى مندالاندا، بۇ ئەوھى بە ئارەزووى خويان، بە خويئندەوھى ئەو بابەتانەى كە حەزيان ليدەكەن خويان مەستى خويئندەوھە بەكەن، سامانى زمان و رۆشنبيريى گشتيشيان دەولەمەنتر بەكەن. پيويستە ھانى مندالەكانتان بەدەن بۇ ئەوھى بېنە سەردانكەر و ئاشناى ھەميشەى پەرتووكخانە و بە دۆستى پەرتووك و خويئندەوھەش بېبېت بە

پېۋىستىيەكى گرنكى ھەمىشەى ژيانيان. باشتريش واپە كە لە مالمەو، پەرتووكخانەى تايپەتى خۇيان ھەبىت، بە گۇقارى مندالان و كۆمەلىك كىتېى وىنەدارى رەنگاوپرەنگى ئاسانى زانىارى و ئەدەبى بۇيان برازىتنەو، تا لە مندالايەو ئاشناى پەرتووك و ھۇگرى خويندەنەو.

۶- ھەمىشە ھانى مندالەكانتان بەن بۇ ئەوۋى بېرسن. وەلامى راست و دروستى ھەموو پىسپارەكانيان بەدەنەو. ئىۋەش دەربارەى ئەو بابەتانەى خويندەنەو لىيان بېرسن.

۷- چىژ وەرگرتنى مندالان لە زمان و لە جوانىيەكانى، يارمەتيدەرە بۇ چالاكردنى ھەست و بىر و سۆز و وىژدانى، بۇ بەدەستەينانى تواناى چىژوەرگرتن، بۇ ئەوۋى بە جوانىش زمانەكانى بەكاربەينن.

۸- ئەو مندالانەى كە چىژى ئەدەبىيان ھەبىت، گەلى شارەزايى بەدەستەھىنن، وەكو: دەتوانن بە زمان، بە ئاخوتن و نووسىن يا بە وىنەكىشان، گوزارشت لە بىرۆكەكانيان و لە ھەستەكانيان بەن. رۆشنىبىرىيەكى گشتىشيان دەبىت. ئامادەى و ئازايى ئەدەبىشيان دەبىت، بۇ دەربىرىنى راستەوخۇ و دانەمان و وەلامى يەكسەر.

۹- چىژى ئەدەبى و زمان، بواریكى زياتر و ئاسۆيەكى فراوانتر بۇ مندالان دىننەدى. بە دروستى ھەلسوكەوت دەكەن و بە ئاسانى تىكەلى كۆمەل دەبن، ھەستى مرقايەتییان زياتر دەبىت. ئەمەو چىژى ئەدەبى چارەسەرى گەلى لایەنى دەروونى نەرىنى مندالان دەكات، وەكو: گۆشەگىرى، خەمناكى، شلەژان لە ھەلویتەكانيان.

۱۰- پېۋىستىشە، دايكان و باوكان و مامۆستاكان، بىنە نمونەى باش و بە پىشەنگ بۇ مندالەكانيان و بۇ قوتابىيەكانيان، ئەگەر ئەوان بخويندەو، باسى چىژ ئەدەبى و خۇشى ئەو بابەت و پەرتووكانە بەن كە خويندوويانەتەو، ئەمە باشتريش و ئاسانترىن رىيە بۇ ئەوۋى مندالەكانيان و قوتابىيەكانيان، چاويان لىيكەن و ھەز بە خويندەنەو بەن.

بە داخەو لە ئەمۇدا، لە كەم لە مالمەكاندا پەرتووكخانە ھەيە، رىژەيەكى كەمى دايكان و باوكانىش پەرتووك و گۇقار دەخويندەو. ئەمەش خالىكى نەرىنىيە بۇ گەشەنەكردنى رۆشنىبىرى و ئەدەبى مندالان و چىژى ئەدەبى.

لە كۆتاييدا دەمەوئەت ئەوۋەش بلىم، مرقۇف ھەرچەند پىشەكەوئەت، ھەرچەند تەكنۆلۇژيا شتى تازە و سەيرتر دابەينىت. بايەخ و گرنكى و سوودەكانى خويندەنەو، بە دىژايى سەردەمەكان دەمىننەتەو.

رەزا شوان

نەروىج: (۲۰/ ئاۋگوست / ۲۰۱۷)